

ARTA – IEȘIREA DIN IZOLARE

Tiberius Vasiniuc

Apariția, în aceste vremuri complicate, a unei reviste consacrate criticii și istoriei teatrului, nu ar trebui decât să ne bucure. Trebuie să recunoaștem, salvagardarea valorilor umanității – și implicit a celor care aparțin artei și culturii – pretinde o maximă responsabilitate. Acum, când totul este pus sub semnul îndoielii și când – o spunem cu maximă îngrijorare – însăși viața este amenințată, preocuparea pentru lucrurile „gratuite“ ce ies la lumină în spațiul artelor, poate să pară neconformă sau chiar indiferentă la marile probleme existențiale. Și totuși: această „gratuitate“, despre care unii vorbesc pentru a-i alipi un sens peiorativ, iar alții pentru a se desprinde de calofilii „nepământenii“ ai zilelor noastre, poate însemna șansa ieșirii din pâcla angoaselor, a învingerii neajunsurilor sociale și a depășirii incoerenței ideologice.

Perioada aceasta tulburată ne-a adus cu picioarele pe pământ, reiterând importanța relației dintre *logos* și *praxis* și dându-ne prilejul să separăm cu o șansă sporită ceea ce este necesar de ceea ce este puțin sau deloc important vieții de zi cu zi. Recunoaștem cu destulă amărăciune că multe (poate prea multe) dintre vechile noastre preocupări (activități, meserii) nu le mai vedem astăzi ca fiind esențiale sau chiar că, fiind roade ale impulsurilor egoiste, ne ocupă timpul în mod păgubos. În România, evoluția pandemiei este încă în ceea ce epidemiologii numesc „dinți de fierăstrău“ (și asta de câteva săptămâni). Din fericire, începe să crească numărul celor vindecați. Este posibil să avem o vară mai liniștită, însă nu și o toamnă, când se discută tot mai apăsător de un al doilea val. Ne mai putem bucura, în aceste condiții, de „vacanța“ pe care

ne-o fixasem de ceva vreme? Seamănă întrucâtva cu permisiile primite de soldați la sfârșit de săptămână, când gândul la raportul de luni dimineața taie elanul libertății.

De la declanșarea stării de urgență, majoritatea dintre noi a trecut prin stări controversate: furie față de instaurarea restricțiilor, negarea temerilor (repetarea obsesivă a imposibilității de a deveni o victimă) și respingerea oricărui gând legat de riscul îmbolnăvirii; apoi, acte paradoxale, care ascund, în realitate, anxietatea și panica: achiziția compulsivă de bunuri, fuga la reședințe de vară (transformate inconștient în „citadele“ de siguranță sanitară), negocierea cu sine a acțiunilor viitoare și multe altele. Poate că acum ar fi vremea teologilor să ne pună în relație cu teodiceea, să ne facă să înțelegem planul Providenței, indiferent de cât de multă suferință sau rău se răspândesc în lume, evitând descompunerea vieții sociale. Aici poate să apară o confuzie, prin echivalarea Destinului cu o natură care ar rându-i toate (inclusiv pandemia și transformarea noastră în victime), nu doar cu scopul salvării de vieți, ci și a umanității din noi. Chiar dacă trăim într-o lume secularizată (în care credință și religia dețin, cel mai adesea, o funcție spectaculară, pur formală), auzim des rostită propoziția: „Natura/Dumnezeu ne-a dat o lecție!“, „Natura/Dumnezeu ne-a avertizat cu privire la imoralitatea noastră!“ Acționând asupra percepției, modelăm interpretarea evenimentelor, descărcăm o parte însemnată din energia negativă a acestor vremuri de neliniște. Este, poate, momentul să învățăm virtuțile tăcerii și să dăm prioritate acelor voci care acum au o mai mare nevoie de ascultare.

Ne luptăm o viață întreagă pentru a ști cum să înțelegem lumea, dar și pentru a ști cum să trăim. Aceasta mă îndeamnă să gândesc că mereu ne grăbim să ne împărtășim emoțiile, ca și cum o amânare nu ar mai face posibilă justa cântărire a faptelor. Ceea ce conduce fără drept de apel la strivirea sensului pe care am vrea să-l transmitem. Avalanșa de informații care vine peste noi, însoțită de date, numeroase date statistice, ordonanțe de urgență, ordonanțe militare, ordonanțe de tot soiul..., ne împiedică să gândim, producând o falie între ceea ce se întâmplă în mod real și sinele nostru. Ne-

lăsându-ne răgaz pentru banale cogniții, știrile ne dau peste cap rațiunea și adjudecă în locul nostru. Fără voie, prin *media* – mai ales prin *media* –, îi cedăm „celuilalt“ dreptul de a gândi. Pascal ne avertizase de superficialitatea în care oamenii riscă mai tot timpul să cadă și ne îndeamnă: „Rațiunile pe care le descoperim singuri ne conving de obicei mai lesne decât cele apărute în mintea celorlalți“. Asta înseamnă că e necesar să învățăm să stăm mai mult în solitudine și să trăim mai intens în compania propriilor gânduri, adică să dăm importanța cuvenită solilocviului. În acest fel, putem organiza spații de gândire ale sinelui care să reverbereze util spre tărâmul judecăților colective. Pe de altă parte, înaintea rațiunii o iau intuițiile și, pentru a-l cita pe Comte, să acceptăm „preponderența inimii asupra minții“ și a moralei asupra științei.

„Jocul“ care se instituie este al unui „eu-Ianus“, cu o față care se întoarce spre sine și cu o alta care își exprimă solidaritatea cu „celălalt“. Știm, de multe ori, pentru a supraviețui, trebuie să spui orice, doar să spui, însă legătura cu celălalt (și, în fine, cu întreaga societate) este viabilă doar în măsura în care sinele se retrage spre sine și se afirmă ca sine, ferindu-se, însă, de un alt pericol, cel al autosuficienței. Se pare că, în aceste zile, realocăm stoicismului o importanță de mult neglijată: singurul control la care avem acces este controlul asupra propriei voințe. În formă crudă, ce vrea să însemne asta sub „auspiciile“ pandemiei? Că putem fi solidari doar dacă adoptăm „tăcerea“ (reflectând în liniște, punând în clar ceea ce a fost „înainte“ și ceea ce va fi „după“) și un comportament *individual*, dacă fiecare urmează *pentru sine* ceea ce situația *de facto* i-o cere. Locul gândirii este dat de acest „între“, de spațiul întâlnirii dintre sine și comunitate. Un spațiu care invocă schimbarea a numeroase obiceiuri sau moduri de a ne duce traiul: îmbrățișările, străngerile de mâini, dialogul șoptelor, agapa etc. – toate părând altădată firești, toate sfidând astăzi respectul social și chiar amenințând siguranța celor din jur.

Pandemia ne pune în gardă că aproape tot din ceea ce am învățat despre corpul nostru trebuie reconsiderat. Putem să traducem aceasta ca pe un *memento* al smereniei și al efermerității care ne definește ca oameni. Aproape toți ne lupțăm să desfidem sfârșitul care ne dă târcoale – facem copii,

creăm, ne îmbogățim, achiziționăm lucruri, facem jogging, ne investigăm și apelăm la doctori, la analize sofisticate și la medicamente, negăm primejdiile, fugim de singurătate etc. –, chiar dacă, rațional, știm că este în zadar și că, într-un final, soarele va înceta să mai strălucească pentru noi. Reușim adeseori să triumfăm în întrecerile vieții, să sublimăm fricile și, dacă ne străduim, să învingem în numeroase, ba chiar – dacă destinul ne ajută – în toate „bătăliile“, însă doar până la cea din urmă, pe care, fără nicio negociere, o vom pierde. Pentru că „«a fi» înseamnă să ai formă muritoare, bolile muritorilor, să te zbați, să evoluezi“ (Henry Miller). A trebuit să apară noul Coronavirus ca să acordăm atenție sporită fragilității noastre fizice și adevărului că suntem muritori, evaluând, totodată, semnificația pe care proiecția propriului sfârșit o dă existenței (infiniutul, nu-i așa, ar face inutilă căutarea unui sens). Dacă ne simțim copleșiți de imaginile timpului în care trăim, să ne găsim consolarea în sublimul despre care vorbeau Kant și Schiller. Prin sublim, ne este dată calea de a face inteligibil absurdul și de a ne proteja în fața suferinței.

Se spune că, în „băile de mulțime“ pe care le făcea, Cezar avea mereu în preajmă un sclav care îi repeta la ureche: „Nu uita că ești muritor!“ Se pare că, odată cu modernitatea, ne-am lăsat duși de valul indolenței și al autosuficienței, uitând de vulnerabilitatea cu care ne-am născut, dar care nu ar trebui să ne sperie, ci să ne îndrepte spre lucrurile importante pe care le putem lăsa în urmă. Dacă se spune că modernitatea a pus între paranteze moartea, e pentru că omul, atunci când vorbește despre ea, se simte protejat în starea de izolare (Freud a explicat pe larg, în 1915, procesul care are loc). Travaliul suferinței (asemenea travaliului de doliu) este necesar pentru a depăși criza interioară, consumând parte din tristețe și făcându-ne atenți la ceea ce ne leagă de ceilalți. În acest fel, mai adăugăm câte ceva la sentimentul de securitate.

Acum, mai mult ca oricând, din cauza restricțiilor impuse și a libertății pe care o simțim îngrădită, avem tendința – formă a egoismului cu care am fost educați! – de a sfida și a pune etichete negative pe imaginea Statului. Cu toate acestea, dacă stăm drept și judecăm așijderea, poate nicicând valoarea societății (în sensul cel mai profund al termenului) nu a fost atât

de evidentă, fiindcă niciodată nu a depins atât de mult insul de comunitate și comunitatea de fiecare individ în parte. Omul social nu înseamnă nimic în absența unei legături strânse cu ceilalți, în absența a ceea ce Auguste Comte numea „reciprocitatea universală a obligațiilor“. Lăsând la o parte anti-individualismul strecurat în gândirea lui Comte, trebuie să îi dăm dreptate, cel puțin în contextul acestor zile, cu privire la dezvoltarea „sentimentului social“, prin care obligațiile o iau înaintea drepturilor, iar interesul colectiv prevalează față de cel individual. Nimeni nu poate pretinde un drept mai mare sau o obligație mai mică decât ale celorlalți – iată un adevăr cu care trebuie să ne obișnuim. Și, pentru a ajunge la rezultatele dorite, ar mai trebui să ne și însușim acest gând, spunându-ne că este un ecou al bățăilor inimii noastre.

Regimul frontierelor de tot soiul (sanitare, economice, sociale etc.), pe care pandemia actuală ni l-a impus fără drept de apel, nu poate fi învins decât prin știință, cultură, educație și artă. Iar cea din urmă reprezintă forma privilegiată prin care vom putea ieși din izolare. Primul număr al revistei *Cercetări teatrale* își propune să fie una dintre modestele demonstrații ale acestui crez.

(fragment din *Jurnal din vremea pandemiei*)